

Introducere

Secțiunea 1. Argument

Manualul de față urmărește să propună studenților facultăților de drept o perspectivă instituțională asupra istoriei dreptului românesc care nu exclude, totuși, abordarea sociologică, etnologică și factologică. El este rodul preocupărilor științifice pe care le-am manifestat în ultimii ani, cu prioritate în materia istoriei dreptului public (constituțional și administrativ) românesc. În aceste condiții, am încercat să oferim spre dezbateră probleme științifice mai puțin analizate și încă nu foarte clar percepute – de exemplu, evoluția administrației publice locale și centrale în epoca modernă, problema importului juridic în dreptul (public) românesc – și, de asemenea, am încercat să ne poziționăm științific față de probleme încă destul de controversate: existența statului dac, caracterul statal sau nestatal al „țărilor”, raportul de vasalitate și descentralizarea feudală, regimul nobiliar, natura juridică a Regulamentelor Organice etc. Fiecare astfel de problemă este însoțită, la sfârșitul capitolului, de un aparat bibliografic detaliat, menit să permită celor interesați să aprofundeze și să-și formuleze, eventual, o opinie proprie.

Evident, ca orice demers istoric, și abordarea noastră este marcată de „subiectivismul” științific inevitabil al istoricului încorsetat în contextul socio-politic, economic, informațional al epocii în care trăiește. Perspectiva noastră este supusă, astfel, în mod firesc, reconsiderării conceptuale și reevaluării ideatice. Demersul diacronic se constituie, în consecință, într-un suport metodologic necesar pentru abordarea, cel puțin instituțională, a fenomenului juridic. Expunerea acestuia se circumscrie spațial întregului teritoriu ce este astăzi locuit de români. În consecință, prin termenul de „românesc” am avut în vedere atât dreptul înțeles ca expresie culturală a poporului român, cât și instituțiile juridice ale diverselor etnii care au locuit și mai locuiesc încă teritoriul de astăzi al statului român. Am renunțat la tradiționala sintagmă „istoria statului și dreptului”, având în vedere faptul că fenomenul politic este reglementat juridic. Cu toate acestea, nu am pierdut din vedere specificitatea raportului dintre politic și juridic, faptul că, la rândul său, juridicul este o expresie a politicului. Acest aspect a fost scos în evidență în curs prin tratarea distinctă, chiar prioritară, a instituțiilor politico-juridice.

Secțiunea a 2-a. Nașterea dreptului – o dezbatere interdisciplinară

A ridica întrebarea „când a apărut în timp dreptul?” este firesc în cadrul unei discipline ce are ca principal obiectiv expunerea diacronică a instituțiilor juridice și politico-juridice. Deoarece dreptul este abordat dintr-o perspectivă istorică, iar expunerea istorică presupune stabilirea unui moment temporal de debut al analizei, este necesar ca, în prealabil, cercetătorul să clarifice această problemă.

Când a apărut dreptul pe teritoriul României de astăzi? Răspunsul la această întrebare este cu atât mai dificil, cu cât, întorcându-ne în trecut, materialul documentar dispore, iar dependența istoricului de arheologie sporește. În aceste condiții, găsirea unui răspuns particularizat la spațiul teritorial al viitorului popor român devine o sarcină aproape imposibilă și îl obligă pe istoricul dreptului să facă apel la ajutorul altor discipline. De aceea, putem afirma că soluționarea, cel puțin ipotetică, a problemei ridicate se poate realiza apelând la bagajul metodologic și informațional al filosofiei dreptului, teoriei generale a dreptului și, mai ales, al antropologiei și sociologiei juridice.

Cercetările antropologiei juridice au relevat cu certitudine că „dreptul începe acolo unde se inaugurează viața în societate”¹. Prin expresia *ubi societas, ibi ius* (acolo unde este viață în societate, acolo este drept), romanii exprimau aceleași idei. Observația istorică, preciza del Vecchio, nu ne arată decât oameni *trăind în comun*, iar viața în comun implică deja o limită și o regulă în practica reciprocă, adică un regim juridic cel puțin embrionar². Această perspectivă anulează, în primul rând, acea convingere pozitivistă conform căreia dreptul a apărut **doar** odată cu statul. Există drept, conform acestei teorii, doar acolo unde există o forță de constrângere legitimă instituționalizată, acolo, deci, unde și-a făcut apariția statul. În al doilea rând, această perspectivă anulează și orice șansă de a mai stabili o origine primară a dreptului. Legat de evoluția societății umane, dreptul își găsește debutul undeva într-o preistorie a sa, unde certitudinea este înlocuită de ipoteza pură.

Cert este că dreptul nu își leagă existența doar de stat, iar forma sa de exprimare nu este cu prioritate legea ca normă juridică scrisă emanată de autoritatea statală. Dacă prezența dreptului implică existența unei puteri politice la nivelul societății umane și a unei forme oarecare de constrângere, aceasta nu este neapărat cea statală. Existența statului și a dreptului scris a

¹ N. Rouland, *Anthropologie juridique*, P.U.F., Paris, 1988, p. 123.

² G. Del Vecchio, *Lecții de filosofie juridică*, Ed. Europa Nova, București, 1993, p. 301.

fost precedată de o organizare politică nestatală, unde dreptul a avut o expresie nescrisă, prin intermediul **cutumei**. Apariția statului a determinat doar o intensificare a dreptului prin lărgirea câmpului social de normare a conduitei, modificarea formei sale de exprimare și amplificarea constrângerii.

Pe de altă parte, în societățile prestatale (tradiționale) dreptul nu rezidă neapărat în sancțiune, ci în ideile de ordine și armonie. De aceea, aici constrângerea este mult mai flexibilă sau chiar lipsește cu desăvârșire¹. Respectarea normei juridice este asigurată de referirea la tradiție, respectul față de voința strămoșilor sau a divinității.

Putem, în consecință, să susținem că dreptul a apărut înainte de stat într-o formă nescrisă, cutumiară, ca expresie a valorizării ordinii și armoniei induse de respectarea de bunăvoie a normelor de conduită cu o natură multiplă – juridică, morală și religioasă – și unde sancțiunea trece în plan secundar sau chiar lipsește. Fără a renunța la cutumă ca formă de exprimare a dreptului, societatea organizată statal se exprimă juridic prin intermediul legii și valorizează sancțiunea, așezând-o în slujba ideii de justiție.

Secțiunea a 3-a. Precizări bibliografice

Având în vedere intenția noastră de a oferi studenților instrumentele de cercetare minimale necesare aprofundării diverselor aspecte din istoria dreptului românesc, am inserat, la sfârșitul fiecărui capitol, trimiteri bibliografice de referință pentru problematica abordată. Această bibliografie reprezintă, deopotrivă, jaloanele informaționale ce au stat la baza demersului nostru științific.

Prin operele recomandate, am încercat să recuperăm și să valorificăm reperele ideatice esențiale ale vechii bibliografii a istoriei dreptului românesc, dar și să exploatăm noile date ale cercetării științifice. Pentru aspectele legate de organizarea centrală și locală a statului, am utilizat pe larg, într-o bună măsură revăzute și adăugite, părți din lucrarea noastră, „Istoria administrației publice românești”, apărută la Editura Hamangiu în anul 2006. Identitatea obiectului cercetării, dar, mai ales, faptul că ne adresăm studenților facultăților de drept (și nu celor ai specializării administrație publică) ne-au determinat să reluăm respectivele aspecte.

¹ *N. Rouland*, op. cit., p. 129 și urm. A se vedea și *N. Rouland*, *Introduction historique au droit*, P.U.F., Paris, 1998, p. 20-21.

Titlul I

Dreptul în epoca daco-romană

Capitolul I

Dreptul în societatea dacică

Secțiunea 1. Epoca prestatală

Pentru secolele V-I î.Hr., izvoarele scrise atestă, în spațiul carpato-danubian, existența unor triburi și uniuni de triburi geto-dacice aflate, sub aspectul organizării politice, în **faza democrației militare**. Numeroasele războaie purtate în această perioadă permit conturarea unei formule socio-politice în care egalitatea membrilor obștii gentilice se circumscrie în spațiul privilegiat al bărbaților purtători de arme. Episodul conflictului dintre regele get Dromihete și Lisimah, unul dintre generalii lui Alexandru cel Mare¹, scoate în evidență un mecanism decizional colectiv la ale cărui rigori se supune însuși șeful militar get. Acest aspect dovedește faptul că, deși numiți regi, conducătorii uniunilor de obști gentilice nu erau altceva decât primii între egali (*primus inter pares*) în interiorul grupului purtător de arme. Sistemul alegerii regelui de către adunarea poporului transmitea, episodic, puterea politică deținută de el la baza societății gentilice, de unde, prin alegere, ea era retransmisă spre vârf. Ca urmare, regii trebuiau să exercite atribuțiile fixate de către comunitatea gentilică în interesul acesteia.

Capacitatea lui Dromihete de a determina, prin autoritatea logicii sale strategice, decizia organismului colectiv de conducere anunța deja o creștere a autorității politice a regalității. Izvoarele istorice scrise sugerează deja pentru restul secolului al III-lea î.Hr. o ruptură de nivel politic și economic în cadrul societății dacice, care contrapune pe regele dotat cu ample atribuții militare și civile restului societății. Permanentizată și transmisă la vârf chiar

¹ A se vedea textele lui Diodor din Sicilia și Pausanias în *V. Hanga*, *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.*, vol. I, Ed. de Stat pentru Literatură Economică și Juridică, București, 1955, p. 49-50.

pe cale ereditară, puterea regelui geto-dac în cadrul uniunii de triburi pregătește saltul spre organizarea statală.

Secțiunea a 2-a. Epoca statalității dacice (cca. 82 î.Hr.-106 d.Hr.)

§1. Statul dac. Formare, caractere, funcții

1. Formare

Statul dac s-a format în jurul anului 82 î.Hr. în urma unor puternice demersuri de unificare a triburilor geto-dacice realizate de către Burebista. Conducător al unei uniuni de triburi cu centrul în cetatea de la Costești-Cetățuie, la sud de Orăștie¹, acesta a ajuns să formeze, treptat, un stat dacic cu dimensiuni impresionante. La apogeul expansiunii sale teritoriale, statul lui Burebista se întindea de la Carpații Păduroși până la Munții Haemus (Balcani) și de la Dunărea de mijloc la Marea Neagră, sub stăpânirea sa aflându-se litoralul pontic de la Olbia (Bug) până la Apollonia Pontica (Sozopol, Bulgaria)². Nu este, astfel, de mirare că în inscripția închinată lui Acornion din Dionysopolis, ambasadorul lui Burebista, acesta era caracterizat ca „cel dintâi și cel mai mare dintre regii care au domnit peste Tracia, stăpân al ținuturilor din stânga și din dreapta Dunării”.

Din păcate, Strabon, istoricul grec, este foarte zgârcit în privința informațiilor privind modalitățile concrete prin care Burebista a realizat unificarea triburilor geto-dacice, făurind așa „mare putere” cu o întindere teritorială impresionantă. Războaiele dese ce istoviseră „neamul său” erau o dovadă a faptului că între diversele triburi și uniuni de triburi geto-dacice existau permanente confruntări pentru supremație, ceea ce ne face să credem că demersul lui Burebista nu a fost cel mai adesea pașnic, acesta trebuind să

¹ Este încă incert astăzi locul unde se afla uniunea de triburi a lui Burebista. Specialiștii oscilează între sud-vestul Transilvaniei și Câmpia Munteană. În ceea ce privește capitala, se pare că doar ulterior lui Burebista aceasta a existat la Sarmizegetusa. A se vedea *A. Vulpe, I. Glodariu, A. Rădulescu, Burebista, Istoria românilor. Vol. I. Moștenirea timpurilor îndepărtate*, Ed. Enciclopedică, București, 2001, p. 640-650.

² *F. Constantiniu, O istorie sinceră a poporului român*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1997, p. 27.

recurgă la forța armelor pentru a le supune. Foarte probabil, însă, unii au înțeles să dea ascultare lui Burebista de bunăvoie¹.

Numărul redus al izvoarelor istorice, precum și conținutul acestora (din nefericire, Strabon nu folosește niciodată o terminologie echivalentă ideii antice de „stat” relativ la formațiunea politică a lui Burebista) ridică, pe bună dreptate, numeroase semne de întrebare cu privire la existența unui stat dac în adevăratul sens al cuvântului. Pe de altă parte, datele existente nu îndreptățesc nici o respingere fermă a prezenței unei astfel de organizări politice². Dincolo de aspectele istoriografice, însă, este evident că, în măsura în care discutăm despre apariția unui stat în această epocă, trebuie să întrunim, din punct de vedere juridic, acele elemente fără de care existența unei asemenea structuri politice, chiar aflată în fază incipientă de formare, ar fi pusă sub semnul întrebării.

a) *Teritoriul*. Nu este vorba aici despre a dovedi existența unui teritoriu al statului dac. Acesta nu numai că a fost atestat de către istorici, dar avea, după cum s-a văzut, și dimensiuni considerabile. Fenomenul ce ne interesează aici este acela de *teritorializare a obștilor gentilice* existente în epoca premergătoare apariției statului. Este vorba, concret, despre faptul că teritoriul nu mai are doar o funcție economică, ci dobândește și una politică. Prin intermediul acestui fenomen, individul uman nu mai era integrat structurii sociale din care făcea parte prin intermediul rudeniei de sânge, așa cum era specific organizării gentilico-tribale, ci prin intermediul teritoriului „unic și unitar din punct de vedere politic”³. Teritoriul locuit de daci a devenit astfel teritoriul unui stat locuit de același popor aflat sub aceeași autoritate politică exclusivă.

În centrul acestui proces s-a aflat obștea gentilică dacică transformată, treptat, într-o *obște teritorială*⁴. Reperul fundamental al organizării gentilico-tribale, rudenția de sânge, și-a pierdut importanța ca factor decisiv al determinării unei anume colectivități umane, locul său fiind luat de teritoriu. Deși nu

¹ Există chiar o teorie ce susține că la baza formării nucleului statului dac ar fi existat o unire, de comun acord, între formațiunea politică a lui Burebista, situată în Câmpia Muntenă, și cea a lui Deceneu, situată în sud-vestul Transilvaniei. A se vedea F. Constantiniu, op. cit., p. 27.

² A se vedea, pentru o recentă reevaluare a problemei statalității dacice, I. Moșiu, *Dacia Provincia Augusti*, Grupul Editorial Corint, București, 2004, p. 45 și urm.

³ V. Hanga, *La formation de l'état dace*, în *Etudes d'histoire du droit*, vol. II, Ed. Servo-Sat, Arad, 1997, p. 103.

⁴ E. Cernea, E. Molcuș, *Istoria statului și dreptului românesc*, Casa de editură și presă „Șansa” SRL, București, 1994, p. 12.

există dovezi suficiente în acest sens¹, putem vorbi totuși pentru această perioadă despre existența unor obști teritoriale agricol-pastorale la daci, formate din oameni liberi care stăpâneau pământurile printr-o îmbinare a proprietății comune cu cea privată. Această situație ar fi tipică, așa cum remarca V. Hanga, urmărind istoria comparativă agrară, la multe popoare în epoca de formare a statului, când comunitatea sătească unește, într-o unitate dialectică contradictorie, principiul proprietății private cu cel al proprietății obștești, lăsând loc liber de dezvoltare celei dintâi, cu îngrădirea treptată a celei din urmă².

Fenomenul de teritorializare s-a făcut resimțit și la nivelul așezărilor urbane, prin dezvoltarea de centre urbane de proporții mai mari (*dave*) cu fortificații de tip *oppidae*, în cadrul căreia populația nu mai era grupată pe criterii gentilice³.

b) *Puterea politică instituționalizată.* În al doilea rând, nu putem vorbi despre stat fără existența unei puteri politice organizate și instituționalizate, cât de cât centralizată și exclusivă pe un anumit teritoriu. Istoricul Strabon, în Geografia sa, vorbește despre *autoritatea* pe care Burebista a dobândit-o treptat asupra poporului său și în baza căreia s-a întemeiat statul dac: „Ajungând în fruntea neamului său (...) getul Burebista l-a înălțat atât de mult prin exerciții, abținere de la vin și ascultare de porunci, încât, în câțiva ani a făurit o mare putere (...)” (Geografia, VII, 3, 11). Aceste aspecte atestă faptul că epoca democrației militare gentilico-tribale și a uniunilor de triburi fusese depășită.

Titulatura de rege (*basileus*) pe care o purta Burebista nu se mai referea la acei șefi civili și militari ai obștilor gentilice, acei *primos inter pares* mult timp aleși de comunitatea tribală. Textul lui Strabon relevă un șef autoritar, unic deținător al puterii, capabil să impună legi (porunci) supușilor săi în cadrul unui raport specific guvernanți-guvernați.

Nu ne mai aflăm, în consecință, în epoca „egalitarismului” gentilic. Izvoarele vremii atestă existența în jurul regelui a unei aristocrații participante la exercitarea puterii statale. Această stare de lucruri se datora unei rupturi în cadrul societății dacice concretizate în existența a două pătri distincte: pe de o parte, *tarabostes-pileati*, după toate indiciile pătura conducătoare, redusă ca număr, ce se bucura de privilegiul purtării acelei căciuli

¹ La baza acestor concluzii stă celebrul pasaj din *Carmina*, II, 24, 9-16, a lui Horațiu, în care acesta relatează în versuri modul în care dacii stăpâneau și munceau pământul.

² V. Hanga, *Dreptul geto-dac. Instituții juridice*, în *Istoria dreptului românesc*, vol. I, Ed. Academiei R.S.R., București, 1980, p. 67.

³ L.P. Marcu, *Istoria dreptului românesc*, Ed. Lumina Lex, București, 1997, p. 27.

numite *pileus* și din rândul căreia, după spusele lui Iordanes, se alegeau regii și preoții (Getica, 40), și *capillati-comati*, pătură formată din oameni liberi, pomenită de Iordanes ca reprezentând „restul poporului” (Getica, 71-72). Diferența de statut politic avea rădăcini economice și se reflecta în diferențele de avere dintre cele două pături, atestate de numeroasele descoperiri arheologice.

Această diferență de statut politic nu trebuie absolutizată și nici adâncită prea mult, în condițiile în care avem mărturii că și *comatii* (sau anumiți *comati*) erau implicați în viața politică a statului dac. Dio Cassius (LXVIII, 9,1) arată că prima solie trimisă de Decebal la Traian cu propuneri de pace era formată din comati, ce se bucurau de mai puțină trecere decât pileati. Rezultă de aici o diferențiere de statut în cadrul categoriei sociale a comatilor, dar și una în cadrul celei a pileatilor, deoarece, după spusele aceluiași istoric, o nouă solie fusese formată „din cei mai buni dintre pileati”¹.

2. Puterea politică statală și religia

Numeroși istorici au scos în evidență importanța religiosului în exercitarea puterii în cadrul statului dac și chiar tendințe teocratice ale acesteia. Alături de rege, șef laic și militar, izvoarele pomenesc de existența unui mare preot, vicerege (Iordanes, *Getica*, 67) și șef spiritual al statului. Mai mult, Iordanes, vorbind despre marele preot Deceneu, pomeneste despre o ascendență a acestuia față de puterea laică, deoarece „a condus nu numai pe oamenii de rând, dar chiar și pe regi”.

Rolul major al marelui cler, originar din rândurile pileatilor, nu numai în societatea dacică, dar chiar și în cadrul aparatului statului dac, nu este o noutate și nici o curiozitate într-o epocă profund marcată de religios și de diferențe sociale. Prezența lor a contribuit fundamental la întărirea autorității regale, prin apelarea la sentimentele religioase ale populației. Rolul preoților s-a făcut cel mai bine simțit prin asigurarea aceluia instrument de constrângere necesar oricărui stat pentru asigurarea respectării legii. Astfel, același Strabon, care vorbea despre înălțarea neamului dac de către Burebista prin „exerciții, sobrietate și ascultare de porunci”, amintea că „spre a ține sub ascultare poporul el și-a luat ajutor pe Deceneu (...)”, iar cea mai importantă dovadă de ascultare era, în ochii acestuia, faptul că dacii au renunțat la vița de vie.

3. Statul dac de la Burebista la Decebal

Moartea lui Burebista în 44 î.Hr. a pus capăt statului său imens, în condițiile în care tendințele centrifuge ale diverșilor șefi locali erau tot mai

¹ C.C. Petolescu, *Dacia și Imperiul Roman*, Ed. Teora, București, 2000, p. 98-99.

insistente. Statul dac s-a fărâmițat mai întâi în patru, apoi în cinci părți în fruntea cărora sunt atestați o serie de regi. Lui Burebista i-a urmat marele preot Deceneu, ca șef al nucleului transilvănean al fostului stat dac, urmat de Comosicus și Coryllus (Scoryllus). Primii doi au cumulat calitatea de rege cu cea de mare preot, ilustrând, o dată în plus, rolul important al clerului și religiei în statul dac. În principiu, puterea regală s-a transmis la vârf pe cale ereditară și cu respectarea liniei agnatice care permitea venirea la tron cu prioritate a fratelui regelui defunct. În zona Banatului și a Olteniei a fost atestat un anume Cotiso ca făcând numeroase incursiuni la sud de Dunăre, când apa era înghețată. Undeva în câmpia munteană este pomenit un Dicomus ca intervenind, alături de Marc Antoniu, în luptele sale contra lui Octavian Augustus. Cert este că în 87 d.Hr. pe tronul statului dac ajunge Decebal ca succesor al unchiului său Duras Diurpaneus, privit de Dio Cassius ca omul cel mai potrivit pentru iminentele confruntări cu romanii. Statul dac, pe care l-a condus până la cucerirea romană, a fost incomparabil mai mic decât cel al lui Burebista, cuprinzând, probabil, Transilvania, Banatul și nord-vestul Olteniei, dar, se pare, mult mai pregătit să facă față confruntării.

4. Caractere

Cele prezentate mai sus ne îndreptățesc să vorbim despre existența unui stat dac începând cu secolul I î.Hr. Abia depășind stadiul organizării gentilico-tribale, el nu avea decât o formă incipientă, fiind departe de a egala complexitatea structurală și funcțională a statului roman sau persan. Sub aspectul formei de guvernământ, era o monarhie în cadrul căreia se păstrau influențele mai vechilor structuri organizatorice militare ale epocii gentilice. Aceasta nu va înceta, însă, să evolueze spre un autoritarism al regelui, în contextul centralizării puterii statale, dovedită de aspecte militare, economice și monetare.

În ciuda „primitivismului” său, istoricii nu s-au sfiit să considere statul dac al lui Burebista prima organizare politică superioară apărută pe teritoriul României și una dintre cele mai puternice forțe politice și militare pe care le-a cunoscut Europa în Antichitate¹. În ceea ce privește formațiunile politice ulterioare domniei lui Burebista și, mai ales, statul lui Decebal, deși nu au atins niciodată întinderea și forța statului lui Burebista, au reprezentat totuși un element de continuitate statală pe acest teritoriu. În consecință, trecerea de la organizarea gentilico-tribală a fost un proces ireversibil, urmașii lui Burebista nefiind niște șefi de uniuni de triburi, ci niște regi în adevăratul sens al cuvântului².

¹ V. Hanga, *Dreptul geto-dac*. Instituții juridice, op. cit., p. 74.

² L.P. Marcu, op. cit., p. 30-31.

Un alt aspect care trebuie lămurit aici este faptul că statul dac nu a avut niciodată caracterul unui stat sclavagist de tipul celui grec sau roman, dar nu a fost nici o despoție de tip asiatic. Sclavia nu era inexistentă, având în vedere epoca la care ne raportăm, însă ea se menținea la nivelul fazei sale patriarhale, sclavii nereprezentând, nici pe departe, principalul mijloc de producție. De aceea, statul dac era mai mult un stat sclavagist începător, de tip militar¹.

5. Funcții

În condițiile construcției sale rudimentare, este dificil să vorbim despre existența unor funcții complexe ale statului dac. Menirea sa era de a asigura, în primul rând, o ordine internă, proces în cadrul căruia preoții aveau un rol deosebit. De asemenea, o funcție importantă părea a fi aceea de organizare a cultului religios, proces în centrul căruia s-a aflat tot clerul. Dar cea mai importantă funcție, având în vedere condițiile vitrege ale epocii, era aceea de apărare externă. În scopul asigurării acestor funcții, în spatele cărora se aflau indubitabil interesele aristocrației dace, a fost instituit un sistem de impozite, ca dovadă cea mai clară a existenței unui organism statal.

§2. Aparatul de stat

1. Organele centrale

Deși aflat în fază incipientă a evoluției sale, statul dac a cunoscut existența unui aparat statal format dintr-o serie de organe menite să realizeze mai sus amintitele funcții.

1.1. Regele. Viceregele

În vârful ierarhiei statale se afla regele, a cărui autoritate îi permitea să cumuleze atât calitatea de legiuitor, cât și pe cea de șef militar. El era îndeaproape secondat de vice-rege care, cu excepția cazului când cumula și calitatea de rege, era marele preot. L-am întâlnit astfel pe Deceneu alături de Burebista, iar Dio Cassius (LXVII, 10,1) îl pomenește pe Vezina „ce avea al doilea loc după Decebal”. Rolul important al marelui preot, mai ales în asigurarea prestigiului puterii și realizarea constrângerii poporului în vederea realizării poruncilor, i-a îndreptățit pe istorici să vorbească de un *sistem colegial* de deținere a puterii supreme².

¹ H. Daicoviciu, *apud* L.P. Marcu, Caracterul și structura politico-juridică a statului dac centralizat și independent, în R.R.D. nr. 7/1980, p. 11.

² L.P. Marcu, *Istoria dreptului românesc*, op. cit., p. 29.

Tot în cadrul funcției interne de asigurare a ordinii, regele sau marele preot îndeplinea și atribuții judecătorești. Iordanes (XI, 73) îl pomenește pe Comosicus ca fiind „cel mai mare judecător”¹.

1.2. Consiliul regelui

Imediat în apropierea Regelui se afla un Consiliu menit să-l sfătuiască în exercitarea atribuțiilor sale. Din el făceau parte, probabil, marele preot, alături de prinți ai casei regale (Dio Cassius pomenește de Diegis, fratele lui Decebal, trimis de acesta împreună cu câțiva bărbați să înapoieze lui Domițian armele) și de alți oameni de încredere (bărbați). Toți aceștia erau membri ai păturii nobiliare, originară din aristocrația gentilico-tribală, din care provenea, de altfel, și regele. Istoricii arată că toți aceștia erau folositori Regelui în materie de politică externă, politică militară și administrare a tezaurului (comorilor) regal.

1.3. Diplomații

Faptul că statul dac s-a văzut încă de la nașterea sa confruntat cu Imperiul Roman nu a rămas fără urme în ceea ce privește structura aparatului de stat. Se cunosc mai multe solii pe care diverșii regi daci le-au trimis romanilor în vederea stabilirii unor înțelegeri. Nu știm exact dacă era vorba despre o specializare a acestora în sarcina pe care o exercitau, dar știm că acești soli aparțineau atât nobilimii (pileati), cât și unor elemente mai răsărite din rândurile comatilor. Astfel de sarcini îndeplineau, după cum am văzut, și membrii familiei regale. Singurul care a fost diplomat de carieră și a stat o perioadă îndelungată în serviciul lui Burebista a fost Acornion din Dionysopolis.

1.4. Clerul

Statul dac a avut și o importantă funcție religioasă, ușor de explicat într-o epocă în care distincția dintre sacru și profan era greu de realizat. Unificarea politică a creat un cadru propice pentru unificarea religioasă și crearea unui cult oficial în statul dac. Totodată, evoluția lor paralelă a permis punerea de acord a activității slujitorilor clerului cu interesele regalității pe cale de a se consolida². Așa cum ne arată Iordanes (Getica 71), acest rol i-a revenit marelui preot Deceneu. Acesta „a ales dintre ei (dintre nobili, n.n.) pe bărbații cei mai de seamă și mai înțelepți, pe care i-a învățat teologia, i-a sfătuit să

¹ Nu este clar dacă Comosicus îndeplinea această atribuție în calitatea sa de rege sau în cea de mare preot.

² M. Babeș, I. Glodariu, *Civilizația geto-dacă din a doua jumătate a secolului al II-lea a.Chr. până la începutul secolului al II-lea p.Chr.*, în *Istoria românilor*. Vol. I. Moștenirea timpurilor îndepărtate, op. cit., p. 778.

cinstească anumite divinități și sanctuare, făcându-i preoți, și le-a dat numele de *pileati*”.

2. Administrația publică locală

2.1. Organizarea administrativ-teritorială

Apariția unui centru unic de putere politică statală a impus o organizare specifică a exercitării acestei puteri la nivelul întregului teritoriu și așezarea acesteia în ecuația central-local.

Vastitatea teritoriului, precum și interesele tânărului stat dac au impus existența, la nivel teritorial, a unui aparat administrativ aflat în subordinea centrului, alcătuit din dregători recrutați din rândurile nobilimii și, în special, din persoanele credincioase aflate în jurul regelui. Nu avem foarte multe date despre organizarea administrativă la acest nivel, cu excepția unui pasaj din *Lexiconul lui Suidas* (ediția A. Adler, I, vo. *Boothia*, p. 480), ce arată că „pe când unii erau puși peste cei ce munceau pământul cu boii, alții – dintre cei din jurul regelui – erau rânduiți să se îngrijească de fortificații”. Pasajul nu ne spune foarte mult despre o eventuală împărțire în unități administrativ-teritoriale¹, dar arată cel puțin existența unei specializări a dregătorilor la nivel teritorial: existau dregători civili și dregători militari. Cantitatea redusă a informației nu ne permite, din păcate, să cunoaștem cu exactitate intensitatea raporturilor de subordonare dintre centru și dregătorii săi locali. De aceea, orice afirmație cu privire la existența unei monarhii dacice puternic centralizate pare, cel puțin sub aspectul administrației publice, hazardată.

În ceea ce privește posibilele unități administrativ-teritoriale, existau acele obști teritoriale, așezate de regulă la șes, dar despre al căror mod de administrare nu avem niciun fel de cunoștințe. Alături de ele sunt atestate arheologic o serie de așezări oppidane, de tip târg.

2.2. Dregătorii civili. Sistemul de impozite

Activitatea dregătorilor civili era pusă în legătură cu cultivarea pământului. Nu este sigur dacă acest personal reprezenta un aparat administrativ permanent sau prezența sa se datora stării speciale de război. Oricum, ultima variantă nu este de înlăturat, în condițiile în care, mai ales în cursul domniei lui Decebal, amenințat permanent de pericolul invaziei romane, era posibil ca regele să fi manifestat o preocupare de a avea sub control producția agricolă a țării și crearea de stocuri de provizii necesare garnizoanelor cetăților în vederea asediului².

¹ E. Cernea, E. Molcuș, op. cit., p. 14. Autorii consideră că pasajul amintit mărturisește despre împărțirea teritoriului în unități administrativ-teritoriale.

² C.C. Petolescu, op. cit., p. 98.

Aceluiași scop s-ar putea să se fi subordonat și activitatea dregătorilor pe care Iosif Flavius (XVIII, 20) îi numea „un fel de perceptori ai veniturilor și ai roadelor ce le aduce pământul (...)”, numai că aceștia nu mai erau numiți, ci erau aleși prin vot.

2.3. Dregătorii militari. Sistemul militar

În condițiile amenințării romane, era absolut necesară existența unor dregători militari și a unui sistem defensiv care să se opună primejdiei. Dyo Crisostomul pomenește și el despre existența unor garnizoane militare conduse de un fel de prefect.

Strabon mărturisește că armata lui Burebista se putea ridica până la 200.000 de oameni, de aceea, nu era de mirare că el devenise „temut și de romani”. În același timp, sistemul de cetăți militare al dacilor realizat în scopul inevitabilei confruntări cu romanii era impresionant, având în centru complexul militar din Munții Orăștiei.

§3. Instituțiile juridice

Deși lipsa izvoarelor scrise reduce demersul științific la nivelul emiterii de ipoteze, putem presupune că trecerea de la organizarea gentilică la cea statală în societatea dacică de la începutul secolului I î.Hr. a determinat o metamorfoză a formelor de exprimare a dreptului. Trecerea de la cutuma general acceptată (*tacitus consensu populi*) la cea oficial controlată și impusă de către stat a menținut acest izvor formal în fruntea sistemului normativ juridic al dacilor. Procesul de „intensificare” a dreptului, specific prezenței autorității statale, nu exclude nici prezența unor legi, numite de Iordanes *bellagines* (Getica XI, 69) și cărora Iamblichos (XXX, 173) le asuma chiar un caracter scris (*conscripta*). Sursa celestă a legilor date de către Zamolxes, precum și rolul esențial al marelui preot în edictarea și aplicarea normelor juridice nu lasă nicio umbră de îndoială asupra caracterului profund religios al dreptului geto-dac, atât înainte, cât și după formarea statului.

1. Statutul persoanelor

Diferențierile economice și sociale produse în obștea gentilică dacică s-au reflectat într-o diferențiere de statut juridic aplicat persoanelor în epoca statală. Dihotomia persoane libere – sclavi se regăsea și în societatea dacică, însă rolul modest al sclavilor în economie le-a conferit doar poziția juridică a sclavului domestic din Antichitate¹. Distincția pileati/tarabostes – comati/capillati

¹ L.P. Marcu, Istoria dreptului românesc, op. cit., p. 32.

implica un statut juridic superior pe seama celor dintâi, atât sub aspectul drepturilor civile, cât și al drepturilor politice.

2. Dreptul de proprietate

Trecerea de la organizarea gentilică la organizarea statală a determinat esențial raportul dintre proprietatea comună și cea privată în cadrul societății dacice. Predominantă încă în obștea gentilică matriarhală, proprietatea comună va pierde teren în fața celei private în epoca patriarhatului dacic. Proprietatea privată exercitată, la început, asupra bunurilor mobile necesare traiului (alimente, unelte, arme, veșminte, podoabe) va include, treptat, și bunuri imobile (casa și anexele ei). Diferențierile de avere din cadrul obștii gentilice dacice au concentrat o vastă proprietate funciară, de tipul latifundiilor romane, în mâna aristocrației dacice. În schimb, în obștea teritorială dacică din epoca formării statului, proprietatea asupra terenurilor arabile a rămas, așa cum demonstrează versurile lui Horațiu, comună. Terenul arabil era împărțit anual în loturi și repartizat fie prin tragere la sorți, fie prin decizia sfatului obștii, unora dintre membrii comunității. În schimb, recolta obținută intra în proprietatea privată a celor care cultivaseră respectivele loturi.

3. Familia

Tipul de familie și, implicit, al căsătoriei a evoluat în funcție de diverși factori economici și sociali. În cadrul ginte matriarhale, s-a trecut de la familia înrudită prin sânge având la bază *căsătoria pe grupe* (un grup de bărbați erau soții unui grup de femei de o anumită generație) la familia bazată pe *căsătoria pereche* (soțul avea o soție principală printre mai mulți soții, iar soția un soț principal printre mai mulți soți). Apariția ginte patriarhale așează fundamental accentul pe bărbat ca centru al familiei dacice poligamice¹. În epoca statală, creșterea proprietății private și transformările din sistemul succesoral au determinat consacrarea familiei monogame. Faptul este atestat atât de poeziile lui Ovidiu și Horațiu, cât și de basoreliefurile situate pe columna lui Traian și monumentul de la Adamclisi.

¹ Redarea de către Strabon (Geographia, VII, 3-4) a cuvintelor lui Menandru este revelatoare pentru rolul acordat poligamiei de către geto-daci: „Iată ce spune despre geți Menandru, nu în glumă, cred, ci în serios, luându-și datele din istorie: «Toți tracii, dar dintre toți mai cu seamă noi, geții, nu prea suntem cumpătați (...) căci dintre noi nimeni nu se însoară decât cu zece sau unsprezece femei, ba chiar cu douăsprezece sau mai multe. Iar cel ce s-a căsătorit cu patru sau cinci, de i se întâmplă sfârșitul, este socotit la ei necăsătorit, nenorocit, burlac». A se vedea *V. Hanga, Crestomație...*, op. cit., p. 63.